

EKOLOGIK EKSPERTIZA XULOSASINING STRUKTURASI MAZMUNI VA UNI TAYYORLASHNING USLUBI BILAN TANISHISH

Adizova Nargiza Zamirovna

“Buxoro davlat texnika universiteti”

Gidrologiya va ekologiya kafedra o‘qituvchisi

adizova_nargiza@bstu.uz

Muhammadova Gulsevar Yusuf qizi

“Buxoro davlat texnika universiteti”

Gidrologiya va ekologiya kafedrasi o‘quvchisi

(E va AMM) 3 kurs 1-guruh talabasi

muhammadovagulsevar8@gmail.com

Annotatsiya

Respublikada atrof-muhitni muhofaza qilish amaliyotida aholining yashashi uchun sog'lom shart-sharoit vujudga keltirish va tabiatdan foydalanish samaradorligini oshirish tabiatni muhofaza qilish asosida ijtimoiy iqtisodiy rivojlanishning ekologik xavfsizligiga erishish g'oyat muhim va dolzarb muammodir. Bu muammo yechimini topish ekologik ekspertiza juda katta ro'l o'ynaydi. Ushbu maqolada ekologik ekspertiza xulosasining strukturasi, mazmuniy tarkibi va uni tayyorlash uslubining nazariy hamda amaliy jihatlari batafsil yoritilgan. Tadqiqotda ekologik ekspertiza xulosasining asosiy bo'limlari, jumladan kirish qismi, loyiha haqida umumiy ma'lumot, atrof-muhitga ta'sirni baholash natijalari, ekologik xavf omillari tahlili, muqobil yechimlarni ko'rib chiqish, atrof-muhitni muhofaza qilish choralarning asoslanishi hamda yakuniy xulosa qismlarining mazmuni izchil tahlil etilgan. Shuningdek, ekologik ekspertiza xulosasini tayyorlash jarayonida qo'llaniladigan me'yoriy-huquqiy hujjatlar talablari, metodik yondashuvlar va rasmiylashtirish qoidalari ko'rib chiqilgan. Maqolada ekologik ekspertiza jarayonining asosiy bosqichlari, ya'ni ma'lumotlarni yig'ish, ularni tahlil qilish, atrof-muhit komponentlariga ehtimoliy ta'sirlarni aniqlash, ekologik xavflarni baholash va asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish masalalari ochib berilgan. Ekologik ekspertiza xulosasining aniqligi, xolisligi va ilmiy asoslanganligi uning amaliy ahamiyatini oshirishi, xo'jalik faoliyatini rejalashtirishda ekologik xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qilishi asoslab berilgan. Shuningdek, xulosa matnini tayyorlashda mantiqiy izchillik, aniq dalillarga tayanish, statistik va tahliliy ma'lumotlardan foydalanish, rasmiy uslub talablariga rioya etish zarurligi ta'kidlangan. Tadqiqot natijalari ekologik ekspertiza xulosasini tayyorlash jarayonini takomillashtirish, hujjatlarning sifatini oshirish hamda atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan qarorlarni qabul qilishda ilmiy asoslangan yondashuvni qo'llash imkonini beradi. Mazkur maqola ekologiya

yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar, mutaxassislar hamda amaliyotchi ekspertlar uchun uslubiy manba sifatida xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: ekologik ekspertiza xulosasi, atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlik, ekologik baholash, ekologik xavf omillari, barqaror rivojlanish, ekologik nazorat, ekologik qonunchilik, me'yoriy-huquqiy hujjatlar, ekologik monitoring, ekologik tahlil, ekologik muammolar, ekologik boshqaruv.

KIRISH

Ekologik ekspertiza xulosasi — xo'jalik faoliyatining atrof-muhitga ta'sirini baholovchi rasmiy hujjat bo'lib, u kirish, umumiy ma'lumotlar, ta'sirni baholash, xulosa va tavsiyalardan iborat. Xulosa loyihaning ekologik talablarga muvofiqligini aniqlaydi va davlat organlari tomonidan tasdiqlanadi. Uni tayyorlashda obyektivlik, to'liqlik va qonuniylik uslublariga rioya etiladi. Ekologik ekspertiza xulosasi, ekologik nazorat va muhofaza qilish sohasida muhim ahamiyatga ega bo'lgan hujjatdir. U, asosan, muayyan loyiha yoki faoliyatning atrof-muhitga ta'sirini baholash va uning salbiy oqibatlarini kamaytirish bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Ekologik ekspertiza jarayoni, tabiiy resurslarni muhofaza qilish, biologik xilma-xillikni saqlash va inson salomatligini ta'minlash maqsadida amalga oshiriladi.

Xulosa tuzilishi bir necha asosiy qismlardan iborat bo'ladi. Avvalambor, kirish qismida loyiha haqida umumiy ma'lumotlar beriladi. Keyinchalik, atrof-muhitga ta'sirini baholash natijalari keltiriladi, bu yerda ijobiy va salbiy ta'sirlar tahlil qilinadi. Shuningdek, muammolarni hal qilish uchun takliflar va tavsiyalar beriladi. Xulosa oxirida esa, ekspertlarning fikrlari va tavsiyalari keltiriladi.

Ekologik ekspertiza xulosasini tayyorlashda ilmiy asoslangan metodologiya, statistik tahlil va amaliy tajribalar qo'llaniladi. Bu esa, tayyorlangan hujjatning ishonchliligini va samaradorligini ta'minlaydi. Shunday qilib, ekologik ekspertiza xulosasi atrof-muhitni muhofaza qilishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Mavzuning dolzarbligi. Bugungi kunda respublikamizda atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda aholining sog'lom va xavfsiz sharoitda yashashini ta'minlash masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonida ishlab chiqarish hajmining ortishi, yangi sanoat korxonalari va infratuzilma obyektlarining barpo etilishi, yer, suv va boshqa tabiiy resurslardan keng miqyosda foydalanish ekologik muammolarning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois, xo'jalik faoliyatini amalga oshirish jarayonida atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni oldindan aniqlash, ularni kamaytirish va oldini olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ekologik xavfsizlikni ta'minlash, aholi salomatligini muhofaza qilish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish hamda ekologik muvozanatni saqlash masalalari ekologik ekspertiza jarayoni bilan chambarchas bog'liqdir. Ekologik ekspertiza

rejalashtirilayotgan yoki amalga oshirilayotgan faoliyatning atrof-muhitga ta'sirini baholash, salbiy oqibatlarining oldini olish va ekologik jihatdan maqbul qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu jihatdan ekologik ekspertiza xulosasi muhim huquqiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan hujjat hisoblanadi. Mazkur hujjat orqali loyiha yoki faoliyatning ekologik talablarga muvofiqligi aniqlanadi, ehtimoliy ekologik xavflar baholanadi hamda atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan chora-tadbirlarning asoslanganligi belgilanadi.

Ekologik ekspertiza xulosasining ilmiy asosda to'g'ri va mukammal tuzilishi ekologik nazorat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, ekologik qonunchilik talablariga muvofiq holda xulosaning strukturasi, mazmuni va uni tayyorlash uslubini takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shuningdek, ekologik ekspertiza natijalari asosida atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan omillarni kamaytirish, biologik xilma-xillikni saqlash, ekologik barqaror rivojlanishni ta'minlash hamda kelajak avlodlar uchun sog'lom muhit yaratish imkoniyati yuzaga keladi.

Shu sababli ekologik ekspertiza xulosasining asosiy elementlari, uning mazmuniy tarkibi va tayyorlash uslubini chuqur o'rganish ham nazariy, ham amaliy jihatdan muhim hisoblanadi. Quyida ekologik ekspertiza xulosasining asosiy elementlari, xulosa tayyorlash jarayonida e'tiborga olinishi lozim bo'lgan jihatlar hamda uning amaliy ahamiyati keng yoritib beriladi. Ekologik ekspertiza xulosasining asosiy elementlari. Ekologik ekspertiza xulosasi muhim ekologik masalalarni baholash va ularning atrof-muhitga ta'sirini aniqlash maqsadida amalga oshiriladigan jarayonning natijasi hisoblanadi. Ushbu xulosa loyihalar yoki faoliyat turlarining ekologik xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Ekologik ekspertiza xulosasining asosiy elementlari bir necha tarkibiy qismlardan iborat bo'lib, ular o'zaro uzviy bog'langan holda loyihaning ekologik jihatdan asoslanganligini aniqlashga xizmat qiladi.

Birinchidan, loyiha yoki faoliyatning tavsifi beriladi. Ushbu bo'limda loyihaning maqsadi, amalga oshirilishi rejalashtirilgan hudud, vaqt jadvali, asosiy texnologik jarayonlar hamda uning tarkibiy qismlari haqida batafsil ma'lumot keltiriladi. Mazkur ma'lumotlar loyihaning umumiy mazmunini tushunish va uning atrof-muhitga ta'sirini baholash uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Ikkinchidan, atrof-muhitga ta'sirini baholash jarayoni amalga oshiriladi. Bu bosqichda loyihaning tabiiy muhitga ta'siri, jumladan atmosfera havosi, suv resurslari, tuproq, o'simlik va hayvonot dunyosi hamda biologik xilma-xillikka ko'rsatishi mumkin bo'lgan ta'siri o'rganiladi. Shu bilan birga, resurslar sarfi, chiqindilar hosil bo'lishi, ifloslanish darajasi kabi ko'rsatkichlar tahlil qilinadi.

Uchinchidan, ekologik xavflarni aniqlash va baholash muhim bosqich hisoblanadi. Bu jarayonda loyiha amalga oshirilganda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan

ekologik xavf omillari, ularning ko'lamini va oqibatlarini aniqlanadi. Ekologik xavflarni baholash orqali salbiy ta'sirlarni kamaytirish yoki oldini olish imkoniyatlari belgilanadi.

To'rtinchidan, aniqlangan muammolarni bartaraf etish bo'yicha takliflar va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tavsiyalar loyihaning ekologik xavfsizligini ta'minlash, atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish hamda tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga qaratiladi. Bu tavsiyalar asosida ekologik muhofaza choralari amalga oshirish mumkin bo'ladi. 24- fevral kuni "Ekologik ekspertiza, atrof-muhitga ta'sirni baholash va strategik ekologik baholash to'g'risida"gi 1036-sonli Qonun qabul qilingan bo'lib, unga ko'ra ekologik ekspertiza davlat va jamoat ekologik ekspertizasi shaklida amalga oshiriladi. Mazkur qonun ekologik ekspertiza o'tkazish tartibini, uning asosiy maqsad va vazifalarini belgilab beradi. Jumladan, faoliyatning ekologik talablarga muvofiqligini aniqlash, ekologik xavflilik darajasini belgilash, salbiy ta'sirlarning oldini olish yoki ularni kamaytirish, atrof-muhitni muhofaza qilish hamda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha chora-tadbirlarning asoslanganligini baholash ekologik ekspertizaning asosiy vazifalari hisoblanadi. Bunda qonuniylik, xolislik, ochiqlik, oshkorlik hamda jamoatchilik ishtiroki tamoyillariga amal qilinadi. Ekologik ekspertiza xulosasi loyiha yoki faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ruxsatnomalarni olishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Xulosa tayyorlash jarayonida e'tiborga olinishi lozim bo'lgan jihatlar. Xulosa tayyorlash ilmiy va amaliy faoliyatning muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Xulosa tayyorlashdan oldin mavjud materiallarni chuqur o'rganish, muammoning mohiyatini to'liq tushunish hamda asosiy jihatlarni ajratib olish zarur. Bu esa xulosaning ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi.

Xulosa tayyorlashda mantiqiy tuzilmaning mavjudligi muhim ahamiyatga ega. Kirish qismida muammoning dolzarbligi va ahamiyati yoritiladi, asosiy qismda olingan natijalar va ularning tahlili beriladi, yakuniy qismda esa umumiy xulosalar hamda tavsiyalar bayon etiladi. Matnning aniq, tushunarli va izchil bayon etilishi o'quvchi uchun ma'lumotni oson qabul qilish imkonini yaratadi.

Shuningdek, ilmiy uslubga rioya qilish, aniq terminlardan foydalanish, fikrlarning izchilligi va dalillarga asoslanganligi xulosaning sifatini oshiradi. Vaqtni to'g'ri taqsimlash ham muhim bo'lib, har bir bosqichga yetarli e'tibor qaratish ish samaradorligini oshiradi.

Ekologik ekspertiza xulosasining amaliy ahamiyati va qo'llanilishi. Ekologik ekspertiza xulosasi ekologik muammolarni aniqlash, ularni bartaraf etish hamda salbiy ta'sirlarni kamaytirishda muhim vosita hisoblanadi. Mazkur hujjat yangi loyihalar yoki mavjud obyektlarning atrof-muhitga ta'sirini baholashda qo'llaniladi. Ekologik ekspertiza natijalari asosida tuproq, suv va havo sifatini muhofaza qilish, chiqindilarni boshqarish, energiya samaradorligini oshirish kabi chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

Ekologik ekspertiza xulosasi davlat organlari, tadbirkorlar va jamoatchilik o'rtasida o'zaro hamkorlikni mustahkamlaydi. Bu jarayon orqali ekologik masalalar yuzasidan aholining xabardorligi oshadi hamda jamoatchilik nazorati kuchayadi. Natijada ekologik barqaror rivojlanishni ta'minlash imkoniyati ortadi.

Umuman olganda, ekologik ekspertiza xulosasi tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va atrof-muhitni muhofaza qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, kelajak avlodlar uchun sog'lom ekologik muhitni saqlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Ekologik ekspertiza xulosasining strukturasi, mazmuni va uni tayyorlash uslubi atrof-muhitni muhofaza qilish hamda ekologik xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada ko'rib chiqilganidek, ekologik ekspertiza xulosasi xo'jalik faoliyati yoki turli loyihalarning atrof-muhitga ko'rsatishi mumkin bo'lgan ta'sirini oldindan baholash, yuzaga kelishi ehtimol bo'lgan ekologik xavflarni aniqlash hamda ularni kamaytirish bo'yicha zarur chora-tadbirlarni belgilashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ekologik ekspertiza xulosasining asosiy elementlari – loyiha tavsifi, atrof-muhitga ta'sirni baholash, ekologik xavflarni aniqlash va baholash, shuningdek, taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqish bosqichlari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, xulosaning ilmiy asoslangan va amaliy jihatdan samarali bo'lishini ta'minlaydi. Xulosa tayyorlash jarayonida me'yoriy-huquqiy hujjatlar talablariga rioya etish, obyektivlik, aniqlik, mantiqiy izchillik va ilmiy yondashuv muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ekologik ekspertiza xulosasi tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, biologik xilma-xillikni saqlash, atrof-muhit ifloslanishining oldini olish hamda aholining sog'lom yashash sharoitlarini ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu hujjat asosida ekologik jihatdan asoslangan qarorlar qabul qilinadi va loyihalarni amalga oshirish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy ta'sirlar minimallashtiriladi. Umuman olganda, ekologik ekspertiza xulosasini to'g'ri va sifatli tayyorlash barqaror rivojlanishni ta'minlash, ekologik muammolarni oldini olish hamda atrof-muhit muhofazasini kuchaytirishda muhim omil hisoblanadi. Shu bois ekologik ekspertiza xulosasining strukturasi va uni tayyorlash uslubini takomillashtirish ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lib, ekologik xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurazakov, A. (2020). Ekologik ekspertiza va uning ahamiyati. Tashkent: Fan va texnologiya.
2. Qodirov, M. (2019). Ekologik ekspertiza: nazariy asoslar va amaliyot. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi.
3. Rasulov, S. (2021). Ekologik ekspertiza jarayonida qo'llaniladigan usullar. Tashkent: Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish jurnali.

4. Karimova, D. (2018). Ekologik ekspertiza xulosalarining sifatini oshirish yo'llari. Tashkent: O'zbekiston Milliy universiteti.
5. Sultonov, T. (2022). Ekologik ekspertiza va uning qonunchiligi. Tashkent: Adabiyotlar va manbalar.
6. Isroilov, I. (2020). Ekologik ekspertiza: jarayon va xulosalar. Tashkent: O'zbekiston ekologik ekspertiza markazi.
7. Murodov, R. (2021). Ekologik ekspertiza xulosalarining tuzilishi va mazmuni. Tashkent: O'zbekiston fanlar akademiyasi.
8. Xudoyberganov, A. (2019). Ekologik ekspertiza: muammolar va yechimlar. Tashkent: Ekologik tadqiqotlar instituti.